

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

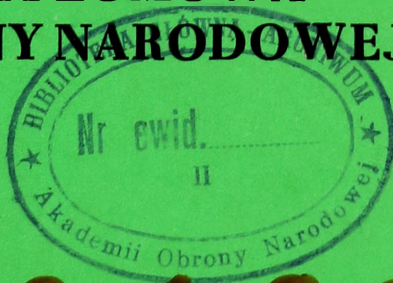
AON wewn. 4924/97

~~Do użytku służbowego~~

Egz. nr **68**

Płk dr Andrzej KURANT

REFERAT JAKO PRACA DYPLOMOWA W AKADEMII OBRONY NARODOWEJ

49783

WARSZAWA

1997

PRZEKLASYFIKOWANO

Protokół Nr 549/97

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

ZAKŁAD METODYKI SZKOLENIA TAKTYCZNO-OPERACYJNEGO

JAWNE

AON wewn. 4924/97

~~XXXXXXXXXXXX~~

Egz. nr

Płk dr Andrzej KURANT

**REFERAT JAKO PRACA DYPLOMOWA
W AKADEMII OBRONY NARODOWEJ**

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Cel i charakter pracy dyplomowej	7
2. Temat pracy dyplomowej	9
3. Kierowanie pracą dyplomową	12
4. Plan opracowania i koncepcja pracy dyplomowej	15
5. Konstrukcja pracy dyplomowej	19
6. Materiały źródłowe i literatura	23
7. Technika pisania i wydania pracy dyplomowej	29
8. Seminaria dyplomowe	35
9. Opinia i recenzja pracy dyplomowej	37
10. Egzamin dyplomowy	39
Zakończenie	43
Bibliografia	45
Załączniki	
1. Wyciąg z <i>Regulaminu studiów w Akademii Obrony Narodowej</i> , Wyd. AON, 1992	46
2. Wytyczne do opracowania pracy dyplomowej	50
3. Plan opracowania pracy dyplomowej (wariant)	52
4. Plan opracowania pracy dyplomowej (wariant)	53
5. Okładka pracy dyplomowej	54
6. Strona tytułowa pracy dyplomowej	55
7. Błędy występujące w toku pisania pracy	56
8. Opinia o pracy dyplomowej	58
9. Recenzja pracy dyplomowej	59
10. Protokół komisji egzaminacyjnej	60

WSTĘP

*Prace głębokie i prawdziwe - dają
nieśmiertelność. Prace modne - za-
pewniają posady, rentowność. Dobrze
widziane - karierę*

W. Pytkowski

Każda praca, mimo obiektywnych usiłowań autora (studenta, dyplomanta) nosi zawsze znamiona nie tylko bezpośredniego twórcy, ale również ślady oddziaływania nań środowiska, a więc aktualnego stanu wiedzy, poziomu kultury i cywilizacji, a nawet czasem mody, która też ma dostęp do nauki - chociaż się do tego nie lubimy przyznawać.

Praca dyplomowa, ze względu na stawiane przed nią wymagania jest jedną z prac promocyjnych - oprócz pracy doktorskiej i habilitacyjnej. Jej wyodrębnienie i szczegółowe potraktowanie uzasadnione jest tym, że stanowi ona swoisty etap studiów, o szczególnych celach dydaktycznych, nastroczający wiele trudności.

Tytuł opracowania wyraźnie wskazuje na to, że na jego treść złożą się rady praktyczne i teoretyczne opracowania pracy dyplomowej w Akademii Obrony Narodowej.

Pisanie pracy dyplomowej jest czynnością złożoną, a jej wykonanie wymaga spełnienia dwojakiego rodzaju warunków, które dzielimy na zewnętrzne i wewnętrzne¹.

Opracowanie nt.: *Referat jako praca dyplomowa w Akademii Obrony Narodowej* opracowano w taki sposób, aby było szczególnie

¹ Warunki zewnętrzne dotyczą efektywnego pisania pracy dyplomowej, natomiast wewnętrzne dotyczą tego co zależy od piszącego, a co jest zebrane w katalog zasad pisarstwa naukowego.

pomocne studentom uczelni w opracowaniu pracy dyplomowej, a nauczycielom akademickim pomogło kierować pracami opracowywanymi w formie referatu.

Problematykę opracowania zawarto w 10 rozdziałach, 2 schematach i 10 załącznikach.

Autor wyraża również nadzieję, że niniejsze opracowanie może okazać się przydatne również podczas pisania prac rocznych i studyjnych.

1. CEL I CHARAKTER PRACY DYPLOMOWEJ

Praca dyplomowa - w formie referatu - stanowi immanentną część studiów w Akademii Obrony Narodowej, a jej opracowanie i obrona w ramach egzaminu dyplomowego warunkują ukończenie studiów i uzyskanie tytułu oficera dyplomowanego.

Głównym jej celem jest sprawdzenie znajomości wiedzy teoretycznej dyplomanta i umiejętności jej zastosowania w rozwiązywaniu problemów będących treścią pracy.

Dyplomant w toku opracowania pracy powinien wykazać się: znajomością przedmiotu, opanowaniem literatury w zakresie opracowywanego tematu, umiejętnością korzystania ze źródeł, a także powiązaniem problematyki teoretycznej z zagadnieniami praktycznymi oraz stosowaniem naukowych metod pracy.

Praca dyplomowa powinna być użyteczna, zgodna z założeniami doktrynalno-szkoleniowymi, oryginalna i samodzielnie opracowana przez dyplomanta oraz poprawna pod względem metodologicznym i językowym.

Ma ona do spełnienia cztery główne funkcje dydaktyczne ²:

- dokończyć proces kształcenia dyplomanta (studenta) w myśleniu naukowym, a więc w umiejętności obserwowania i analizowania otaczających go zjawisk, w umiejętności dostrzegania prawidłowości występujących w obrębie tych zjawisk oraz w logicznym rozumowaniu;

- wdrożyć dyplomanta do posługiwania się nabytą wiedzą w praktyce;

² Świącicki M. *Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?* Warszawa PWN 1971, s. 152.

- nauczyć go samodzielnego rozszerzania w przyszłości zasobu wiedzy przez lekturę dzieł i innych publikacji ze swej specjalności;

- dać mu przynajmniej ogólne pojęcie o metodach pracy naukowej, nauczyć prawidłowego prowadzenia wywodów i posługiwania się jasnym, precyzyjnym językiem.

Obok tego praca dyplomowa ma cel naukowy. Dyplomant powinien, choćby na najwęższym wycinku, dokonać pracy odkrywczej, a przynajmniej porządkującej.

Aby praca dyplomanta zrealizowała stawiane jej cele, musi spełniać warunki wyznaczone jej przez regulamin studiów. Nie wystarczy, na przykład, że praca będzie poprawna pod względem treści, jeżeli dyplomant nie wykazał w niej znajomości literatury przedmiotu. Nie wystarczy też, jeżeli wykaże się dostateczną erudycją, ale nie przejawia umiejętności stosowania naukowych metod. Piszącego pracę dyplomową obowiązuje między innymi zademonstrowanie tzw. warsztatu naukowego.

Praca dyplomowa jest o cały szczebel wyższa od pracy rocznej, ale podobnie jak i ona nie jest w pełni samodzielną, lecz przygotowywaną na seminarium dyplomowym pod kierunkiem upoważnionego nauczyciela akademickiego wyznaczonego na kierownika pracy.

2. TEMAT PRACY DYPLOMOWEJ

Tematy prac dyplomowych ustalają kierownicy katedr, opiniuje je rada wydziału, a zatwierdza komendant wydziału³.

Sedno sprawy leży jednak nie w sposobie unormowania tych spraw kompetencyjnych, lecz w tym, w jakiej mierze dobór tematu powinien być faktycznie pozostawiony samemu dyplomantowi oraz w tym, aby dobór podejmowanego zadania był racjonalny.

Spotyka się trzy typy rozwiązań dotyczących wyznaczania (formułowania) tematów prac dyplomowych. Jedni uważają, że dyplomantowi trzeba temat po prostu wyznaczyć; inni - że należy mu wskazać zestawy tematów wynikające z programu prac naukowo-badawczych wydziału (katedry) i w tych granicach dać swobodę; inni wreszcie - że dyplomant powinien zaproponować temat sam, a rolą upoważnionego nauczyciela akademickiego, wyznaczonego na kierownika pracy jest w czasie konsultacji temat taki odpowiednio zmodyfikować. Temat pracy musi być następnie zaakceptowany przez kierownika katedry.

W Akademii Obrony Narodowej preferowany jest drugi typ rozwiązań. Liczba tematów prac dyplomowych powinna być przynajmniej o 50 procent większa od liczby dyplomantów, a ich przydział powinien się odbyć w drugim semestrze specjalnym zarządzeniem.

W zarządzeniu komendanta wydziału, dotyczącym prac dyplomowych, podaje się następujące dane⁴:

- temat i rodzaj pracy dyplomowej;

³ *Regulamin studiów w Akademii Obrony Narodowej*. Warszawa AON 1992 (Wyciąg z *Regulaminu studiów* - załącznik 1).

⁴ *Instrukcja opracowania prac dyplomowych*. Warszawa AON 1994, s. 7.

- stopień, imię i nazwisko dyplomanta;
- stopień, imię i nazwisko kierownika pracy;
- niezbędne terminy związane z harmonogramem opracowania prac dyplomowych, w tym: opracowania koncepcji pracy, przedstawienia jej pierwszej redakcji, przekazania do druku oraz sporządzania recenzji.

Formułując tematy prac dyplomowych należy uwzględnić aktualne wymagania dyrektywne i szkoleniowe, a szczególnie zadania szkolenia operacyjno-taktycznego wojsk oraz potrzeby dydaktyczne i naukowe akademii.

Temat pracy dyplomowej powinien być wąski i jak najbardziej konkretny, gdyż tylko wówczas można go należycie pogłębić.

Mówiąc „temat zbyt szeroki” mamy na myśli nie tylko i nie przede wszystkim przypadki, gdzie chodzi o zebranie zbyt obszernego materiału faktycznego, ani nawet - co jest jednak już groźniejsze - o nagromadzenie zbyt wielu konkretnych zagadnień, które dyplomant chce rozwiązać. Największe niebezpieczeństwo kryje się w tematach szerokich, w których wymagany jest znaczny stopień uogólnienia, tj. tematach sięgających do problematyki teoretycznej.

Temat powinien być tak pomyślany, ażeby dyplomant nie napotykał przy pisaniu na zbędne utrudnienia. A więc nie należy podejmować tematu, do którego brak literatury, albo którego rozwiązanie wymaga mozolnych poszukiwań lub trudnych i długotrwałych badań empirycznych.

Wybierając temat pracy dyplomowej, a następnie przystępując do jego opracowania dyplomant powinien mieć jak największe możliwości wykazania się umiejętnością konstruowania wywodów, rozumowania i wyciągania prawidłowych wniosków. Energia i czas zaoszczędzony na zbieraniu materiałów powinien być przeznaczony na kompletowanie

wiedzy teoretycznej i na głębsze przemyślenia oraz staranniejsze wykończenie pracy.

Trzeba też eliminować opory psychiczne, temat powinien być dostosowany do zainteresowań i do uzdolnień dyplomanta.

Temat pracy powinien być tak sformułowany, aby prowadził do udowodnienia oznaczonej tezy. Tezą taką będzie najczęściej stanowić stwierdzenie nie znanego lub nie w pełni znanego zjawiska.

Szczególnym i dość często w pracach dyplomowych spotykanym zadaniem jest uporządkowanie zjawisk (faktów, prawidłowości, zasad) znanych. W tym przypadku wartość naukową ma sformułowanie, skompletowanie i uporządkowanie tego, co jest już powszechnie znane, ale w postaci nieprecyzyjnej, niekompletnej i nieuporządkowanej. Innymi słowy, będzie to przedstawienie zjawisk (faktów, prawidłowości, zasad) ogólnie znanych, jeżeli:

- następuje przy tym ich jednoznaczne sformułowanie;
- zostaje dokonane ich skompletowanie w obrębie badanej dziedziny;
- zostają one uporządkowane według oznaczonych kryteriów, tj. jeżeli nastąpi ustalenie ich wzajemnych stosunków.

3. KIEROWANIE PRACĄ DYPLOMOWĄ

Dyplomant ponosi całkowitą odpowiedzialność za jakość i terminowe wykonanie pracy - niezależnie od udzielonej mu pomocy przez kierownika pracy i innych nauczycieli akademickich.

Do obowiązków dyplomanta należy ⁵:

- samodzielne i terminowe (zgodnie z wytycznymi) opracowanie pracy;

- uwzględnienie w toku opracowywania pracy doraźnych zaleceń swego kierownika;

- przygotowanie się do egzaminu dyplomowego.

Do kierowania opracowaniem każdej pracy dyplomowej komendant wydziału wyznacza kierownika pracy spośród nauczycieli akademickich wydziału i komórek pozawydziałowych akademii (za zgodą kierowników tych komórek). Kierownik pracy dyplomowej koordynuje działalność dyplomanta, a do jego obowiązków należą następujące zadania ⁶:

- współdziałanie w sformułowaniu pracy dyplomowej;

- sporządzenie (w porozumieniu z dyplomantem) pisemnych wytycznych i sprawdzenie właściwego ich zrozumienia przez dyplomanta;

- udzielenie porad i wskazówek metodologicznych w okresie wypracowywania przez dyplomanta koncepcji pracy oraz jej zatwierdzenie;

- udzielenie pomocy dyplomantowi w sporządzeniu planu opracowania pracy (harmonogramu) i jego zatwierdzenie;

⁵ *Metodyka kształcenia w Akademii Obrony Narodowej*. Warszawa AON 1995, s. 198.

⁶ Tamże, s. 198.

- sprawdzenie znajomości literatury przedmiotu oraz merytorycznego i metodologicznego przygotowania dyplomanta;
- ustalenie potrzeby wyjazdu dyplomanta do jednostek (instytucji) wojskowych w celu zebrania niezbędnych materiałów;
- czuwanie nad ścisłym przestrzeganiem terminów zawartych w planie opracowania pracy, w tym szczególnie nad terminowym opracowaniem całości pracy;
- składanie okresowych informacji o zaawansowaniu pracy właściwemu kierownikowi katedry;
- sprawdzenie całości pracy dyplomowej i sporządzenie o niej pisemnej opinii;
- zapoznanie się z recenzją i udzielenie dyplomantowi wskazówek do opracowania autoreferatu na egzamin dyplomowy;
- uczestniczenie w egzaminie dyplomowym swego dyplomanta.

Kierownik pracy dyplomowej może skierować dyplomanta na do-
 różną konsultację do dowolnego pracownika naukowo-dydaktycznego
 akademii, a każdy z nich jest zobowiązany do udzielenia dyplomantowi
 konsultacji (pomocy) w zakresie swych kompetencji. Ponadto, dyplo-
 mant może ubiegać się o uzyskanie specjalistycznych konsultacji u
 pracowników naukowych (praktyków, fachowców) spoza akademii (w
 uczelniach, instytucjach i jednostkach wojskowych). Zgodę na powyż-
 sze konsultacje wyraża kierownik katedry.

Ważnym elementem w procesie przygotowawczym do rozpoczęcia
 pisania pracy dyplomowej stanowią wytyczne (załącznik 2), które wy-
 daje kierownik katedry, a pisemnie sporządza je kierownik pracy.

W wytycznych do opracowania pracy dyplomowej podaje się nastę-
 pujące dane:

- stopień, imię i nazwisko studenta, wydział - kierunek studiów;
- temat i rodzaj pracy dyplomowej;
- cel pracy dyplomowej;
- założenia wstępne do opracowania pracy dyplomowej;
- dokumentację, jaką student powinien przedstawić w pracy dyplomowej;
- termin przedstawienia gotowej pracy do druku;
- stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe kierownika pracy dyplomowej.

Należy dążyć do tego, aby w sporządzaniu wytycznych współuczestniczył dyplomant. Spowoduje to lepsze zrozumienie przez dyplomanta treści wytycznych, a także umożliwi kierownikowi pracy uwzględnić „spojrzenie” dyplomanta na pracę dyplomową już na etapie formułowania wytycznych.

Założenie wstępne w wytycznych do opracowania pracy dyplomowej w formie referatu powinny zawierać, między innymi, następujące dane:

- zagadnienia merytoryczne (z wyeksponowaniem głównego zagadnienia);
- przeznaczenie referatu jako opracowania teoretycznego;
- literaturę obowiązkową;
- ograniczenie zakresu tematu;
- inne dane niezbędne do koncepcji i konstrukcji pracy, w tym: liczbę rozdziałów, orientacyjną objętość pracy.

Wytyczne do opracowania pracy dyplomowej sporządza się w dwóch egzemplarzach. Pierwszy jest dołączony do dokumentacji pracy dyplomowej, drugi - otrzymuje dyplomant.

4. PLAN OPRACOWANIA I KONCEPCJA PRACY DYPLOMOWEJ

Temat pracy dyplomowej wskazuje kierunek poszukiwań i podaje tezę ogólną. Zanim jednak przystąpimy do gromadzenia materiałów i do wyciągnięcia z nich wniosków, trzeba ustalić konkretne problemy, które muszą być rozwiązane, aby ciąg kolejno formułowanych wniosków dostarczył w końcu kompletu przesłanek niezbędnych do wyciągnięcia wniosku ostatecznego, tj. do dania odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule pracy.

Tutaj należy postawić i podkreślić zasadę, że pracując nad pracą dyplomową (pracując naukowo), trzeba jednocześnie czytać i pisać oraz pisać i czytać - łączyć aktywną i pasywną stronę procesu tworzenia w jednolity ciąg.

Aktywna lektura i dobre jej przemyślenie powinny dać wizję pracy. Wizję tę najlepiej sformułować jednocześnie w dwóch równoległych postaciach: plan opracowania pracy dyplomowej i koncepcja pracy dyplomowej (prace przygotowawcze).

Plan opracowania pracy dyplomowej (załącznik 3 i 4) dyplomant wykonuje po przydzieleniu tematu pracy dyplomowej i zapoznaniu się z wytycznymi kierownika pracy. Ujmuje się w nim:

- stopień, imię i nazwisko dyplomanta, wydział - kierunek studiów;
- temat i formę pracy dyplomowej;
- zasadnicze przedsięwzięcia wykonywane przez dyplomanta i terminy ich realizacji;
- uwagi o realizacji (wpisuje się w trakcie wykonywania planu).

Do zasadniczych przedsięwzięć wykonywanych przez dyplomanta przygotowującego pracę dyplomową w formie referatu należy zaliczyć⁷:

- opracowanie koncepcji pracy;
- ustalenie konstrukcji (układu) pracy, w tym tytułów rozdziałów;
- opracowanie rozwiniętych tez poszczególnych rozdziałów;
- opracowanie pierwszej redakcji poszczególnych rozdziałów;
- sporządzenie bibliografii;
- przedstawienie kierownikowi rękopisu pracy do akceptacji;
- przekazanie pracy dyplomowej do druku.

Plan opracowania pracy wykonuje się w dwóch egzemplarzach, jeden otrzymuje kierownik pracy, drugi - dyplomant.

Tok postępowania dyplomanta przy opracowaniu pracy dyplomowej przedstawia schemat 1.

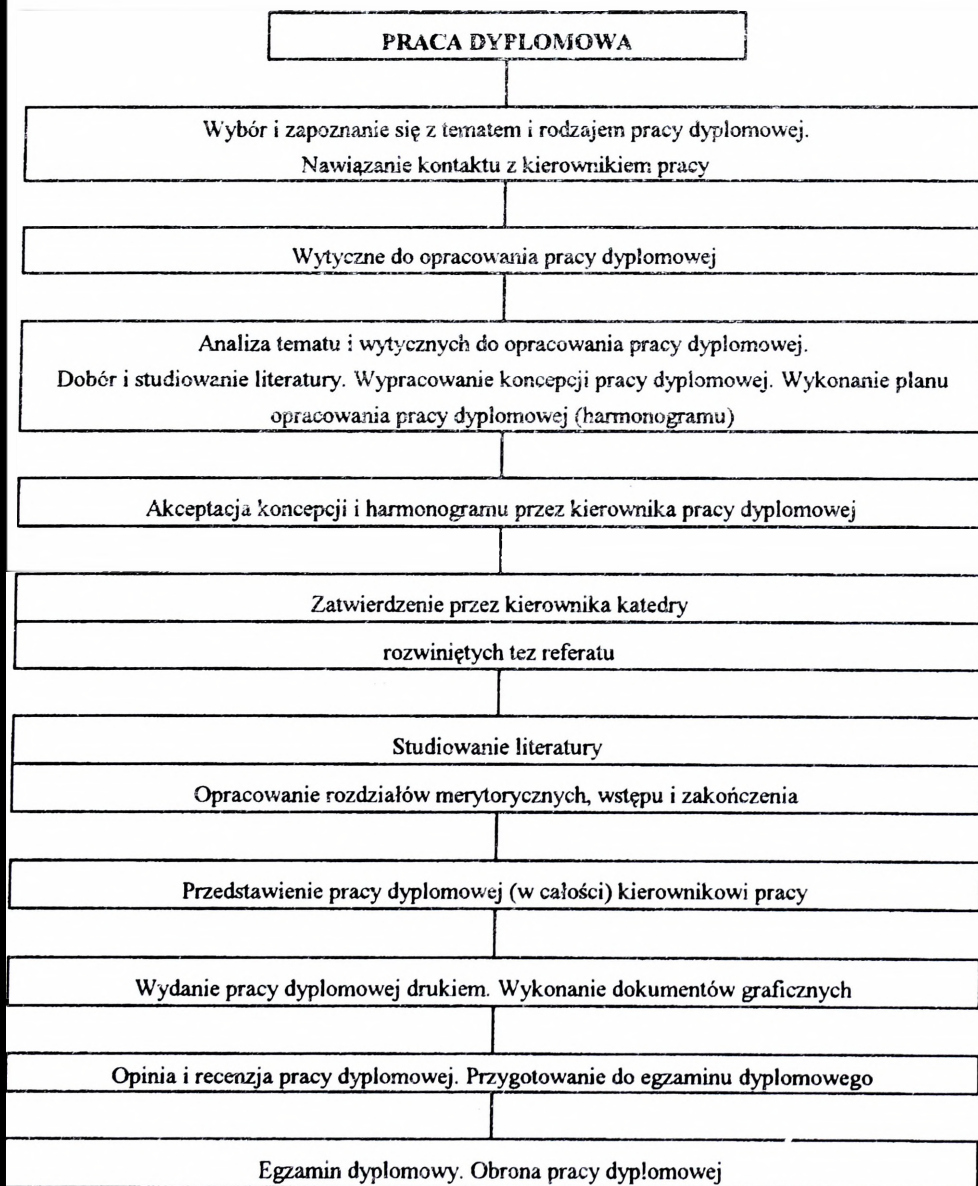
W rezultacie analizy tematu i wytycznych kierownika pracy, dyplomant określa cele poznawcze pracy dyplomowej oraz formułuje w postaci pytań problemowych zagadnienia, które zamierza w pracy rozwiązać oraz formułuje prawdopodobne odpowiedzi na pytania, tworząc w ten sposób wstępną hipotezę roboczą⁸.

Hipotezę stawiamy wtedy, gdy stwierdzonych przez nas faktów nie możemy wyjaśnić za pomocą zdań poprzednio przez nas uznanych za prawdziwe. Staje się ona bardziej prawdopodobna, im więcej znajdziemy prawdziwych jej następstw i im bardziej następstwa te są różnorodne. Znalezienie choćby jednego fałszywego następstwa pewnej hipotezy świadczy o fałszywości tej hipotezy.

⁷ *Instrukcja opracowania ...*, dz. cyt., s. 13.

⁸ Hipoteza (gr. - hypothesis) - to przypuszczenia. Naukowa hipoteza jest przypuszczeniem wynikającym z dotychczasowego stanu naszych badań, opartych o naukę i dotyczących stanu naszej wiedzy - Pytkowski W. *Organizacja badań i ocena prac naukowych*. Warszawa PWN 1981, s. 153.

TOK OPRACZANIA PRACY DYPLOMOWEJ

Cechą charakterystyczną hipotezy jest jej ostrość, precyzyjność, bezkompromisowość, a nawet agresywność (śmiałość i informatywność) sformułowania.

W wyniku analizy tematu i wytycznych kierownika pracy oraz studiowania literatury przedmiotu, dyplomant wypracowuje **koncepcję pracy**, która w przypadku referatu jest zbiorem ustaleń przyjętych przez dyplomanta na podstawie wniosków z analizy tematu i wytycznych oraz przestudiowanej literatury.

Koncepcja pracy dyplomowej w formie referatu zawiera ⁹:

- wnioski z analizy tematu, wytycznych kierownika pracy i przestudiowanej literatury wskazujące na potrzebę podjęcia problematyki oraz na zakres i konstrukcję pracy;

- cel pracy;

- problemy formułowane w postaci pytań, na które dyplomant chce udzielić odpowiedzi w pracy;

- hipotezę roboczą jako uogólnienie prawdopodobnych odpowiedzi na pytania (problemy) badawcze;

- metody badań tzn. sposoby za pomocą których dyplomant zamierza zweryfikować powyższe odpowiedzi (udowodnić ich prawidłowość lub fałszywość);

- klasyfikację i charakterystykę przestudiowanej literatury ze wskazaniem na potrzeby jej poszukiwania i studiowania;

- wstępną konstrukcję rozdziałów merytorycznych, w tym ich tytuły oraz ogólny zakres treściowy.

⁹ *Metodyka kształcenia ...*, dz. cyt., s. 202.

5. KONSTRUKCJA PRACY DYPLOMOWEJ

Konstrukcja pracy dyplomowej jest dobra wówczas, gdy dostarcza najdogodniejszych form, w których ma przebiegać rozumowanie zmierzające do udowodnienia tez pracy.

Głównymi zaletami konstrukcji pracy są ¹⁰:

- prostota i towarzysząca jej przejrzystość, czyli cechy stanowiące przejaw logiki rozumowania;
- kondensacja, polegająca na takim układzie treści, który eliminuje niebezpieczeństwo parokrotnych nawrotów do tego samego zagadnienia;
- harmonia, polegająca na zachowaniu właściwych proporcji dających efekt estetyczny, a mianowicie wrażenie elegancji w budowie pracy.

Praca dyplomowa w formie referatu ma zazwyczaj budowę trójdzielną. Pierwszą część stanowi „wstęp” ¹¹ (rozdział wstępny), rzadziej nazywany rozdziałem metodycznym lub metodologicznym. Drugą część pracy stanowi rozwinięcie tematu (osnowa) w postaci kilku (najczęściej 2-4) rozdziałów merytorycznych. Z kolei trzecią część pracy stanowi jej zakończenie (podsumowanie, wnioski końcowe). Pracę kończy bibliografia oraz załączniki, które mogą być w formie zestawień, tabel, szkiców, algorytmów i wykresów.

Wstęp (rozdział wstępny) jest konieczny w każdej pracy dyplomowej. Ma on charakter metodologiczny i powinien zawierać:

¹⁰ Świącicki M. *Jak studiować? ...*, dz. cyt., s. 169.

¹¹ Niektórzy nie rozróżniają „wstępu” od „wprowadzenia”. Celem „wprowadzenia” jest udzielenie dodatkowych informacji odnośnie okoliczności dotyczących pracy, natomiast „wstęp” dotyczy treści pracy i jest jej częścią organiczną - Pytkowski W. *Organizacja badań ...*, dz. cyt., s. 243.

- cel pracy i zamiary dyplomanta dotyczące sposobu jego realizacji;
- stan badań nad zagadnieniem, które stanowi temat pracy;
- sformułowanie problematyki i wysunięcie tez (hipotezy roboczej), które dyplomant zamierza udowodnić;
- omówienie zagadnień terminologicznych (jeżeli występują);
- określenie i omówienie metod badawczych, które zostaną w pracy zastosowane;
- ocenę materiałów źródłowych;
- omówienie konstrukcji pracy dyplomowej.

Wstęp ujawnia stopień naukowego wyrobienia dyplomanta.

Najobszerniejszą część pracy stanowi rozwinięcie tematu czyli osnowa. Składa się ona z kilku rozdziałów, które mogą dzielić się na podrozdziały, a te na paragrafy i akapity. Warto starać się o to, aby każdy podrozdział nosił własny podtytuł, adekwatny do treści tego problemu, któremu jest poświęcony. W ten sposób przy merytorycznie uzasadnionym „rozbiciu” rozdziału na jego mniejsze części, uzyskujemy postulowaną elegancję struktury opracowania.

Rozdział¹² - to autonomiczna i treściowo rozbudowana część pracy, w której zamieszczamy wszystkie naszym planem przewidziane informacje, odnoszące się do tego zakresu merytorycznego, który określony jest przez jego tytuł.

Podrozdziały¹³ - to względnie autonomiczne części rozdziału, które noszą własne tytuły. Nazywamy je słusznie **podtytułami**, dlatego, że są podporządkowane znaczeniowo tytułowi rozdziału, do którego należą.

¹² Zaczyński W.P. *Poradnik autora prac seminaryjnych, dyplomowych i magisterskich*. Warszawa Wyd. „Żak” 1995, s. 34.

¹³ Tamże, s. 34.

Akapity¹⁴ - to tekst pisany od nowego wiersza, wyraźnie zaznaczony na stronie „wcięciem”. Od nowego wiersza rozpoczynamy nową myśl, którą kończymy z końcem akapitu. Akapity rozbijają korzystnie dla czytelnika stronę na mniejsze części - z jednej strony i przez wyodrębnianie akcentują jednostki myślowe, których dostrzeżenie i zapamiętanie jest ułatwione.

Rozdziały oznacza się najczęściej cyframi rzymskimi, a do oznaczania dalszych coraz mniejszych fragmentów stosuje się cyfry arabskie, duże litery (A, B, C ...), małe litery itd. Nie jest też powiedziane, że każdy rozdział musi mieć identyczny podział wewnętrzny.

Konstrukcją opracowania, jaką jest praca dyplomowa, rządzą dwie podstawowe zasady: ciągu wynikania i układu hierarchicznego.

Pierwsza zasada znaczy to, że rozdział następny powinien być kontynuacją poprzedniego, a poprzedni powinien dawać podbudowę następnemu.

Druga zasada ujawnia się w istnieniu fragmentów nierównorzędnych, czyli w tym, że rozdział dzieli się na podrozdziały, a podrozdział - na punkty.

Zakończenie jest krótkim ustosunkowaniem się dyplomanta do całości pracy, scala i ogniskuje myśli zawarte w pracy. Często w zakończeniu wskazuje się plany możliwych obszarów przyszłych badań, które są rzeczową konsekwencją prób opisanych w danej pracy. Formułowanie w pracy nowych przypuszczeń, które wynikają z już przeprowadzonych badań jest godna polecenia, bo może być uznane za autentycznie twórczą postawę dyplomanta danej pracy i jest rzeczywistym jego udziałem w dalszym rozwoju dyscypliny.

Przykładowy układ pracy dyplomowej w formie referatu przedstawia schemat 2.

¹⁴ Tamże, s. 34.

UKŁAD PRACY DYPLOMOWEJ W FORMIE REFERATU

PRACA DYPLOMOWA

Okładka. Strona tytułowa. Spis treści. Wykaz załączników

Wstęp

Założenia metodyczne pracy, a w tym:

- wnioski z analizy tematu;
- cel pracy, ewentualnie cel badawczy;
- pytania na które dyplomant chce udzielić odpowiedzi w pracy (wg potrzeb);
- uogólnienie prawdopodobnych odpowiedzi na powyższe pytania - hipoteza robocza (wg potrzeb);
- sposoby za pomocą których dyplomant zweryfikował powyższe odpowiedzi (metody badawcze);
- ocena literatury i innych materiałów źródłowych;
- omówienie konstrukcji pracy.

Rozdziały merytoryczne

2-3 rozdziały (wyjątkowo więcej) w tym jeden główny, najczęściej w układzie:

- analiza zgromadzonego materiału;
- krytyczne przedstawienie różnych poglądów na dany problem (zagadnienie);
- własne (autorskie) sądy i propozycje rozwiązań oraz wnioski.

Zakończenie:

- uogólnione rezultaty pracy;
- syntetyczne podsumowanie całości pracy;
- ewentualne propozycje dalszych poszukiwań rozwiązań.

Bibliografia

Załączniki

6. MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I LITERATURA

Praca dyplomowa może opierać się na:

a) materiale źródłowym (pierwotnym), czyli na danych i obserwacjach nie opracowanych (surowych), albo też zebranych drogą badań empirycznych przez samego piszącego;

b) materiale wtórnym, czyli na opracowaniach naukowych już istniejących.

Tworzywem, którym posługuje się dyplomant, są dane faktyczne zawarte w materiałach pierwotnych oraz dane faktyczne i poglądy zawarte w publikacjach.

Materiały pierwotne, zarówno gotowe (różnego rodzaju akta i dokumenty), jak i z własnych badań empirycznych różnią się bardzo od siebie w zależności od badanego zagadnienia, metody i techniki badań.

W odniesieniu do materiałów gotowych należy przestrzegać dwie zasady:

a) pierwsza zasada - materiały muszą być wiarygodne;

b) druga zasada - materiały muszą być odpowiednie i zupełne.

Materiały są odpowiednie, gdy dostarczają takich danych, których autor rzeczywiście potrzebuje, natomiast są zupełne, gdy dostarczają wszystkich danych potrzebnych do przeprowadzenia zamierzonego rozumowania.

Badania własne wykonywane są drogą badań empirycznych, m.in. metodą obserwacji, opisu i ankiety.

Obserwacja - to proces uważnego i celowego rejestrowania zjawisk, czyli zamierzone spostrzeganie w celu znalezienia odpowiedzi na z góry postawione pytania.

Istotą obserwacji jest rejestracja - przy braku czynnej ingerencji - badawcza i rejestrowanie pojęciowe właściwości oraz przebiegu zjawiska.

Obserwacja dzieli się na:

- bezpośrednią (wynik naszych odczuć zmysłowych);
- pośrednią (posługiwanie się przyrządami technicznymi);

a ponadto:

- bierną (nie wiąże się z reakcją obserwatora);
- twórczą (powoduje proces kojarzenia i wnioskowania).

Każda obserwacja jest jednocześnie pogładową selekcją i klasyfikacją faktów i na tym z kolei buduje się hipotezy robocze.

Opis jest ujęciem statystycznym i nie rozwiązuje niczego w czasie. Chociaż sam nie jest twórczy, to jednak stanowi punkt wyjścia do dalszej pracy.

Wartość opisu zależy od obiektywizmu i precyzji, zaś jego użyteczność - od dokumentacji obejmującej wszelkie przejawy i uporządkowanie jej według struktury badanego obiektu i wymagań chronologicznych.

Opis powinien obejmować nie tylko interesujące nas składniki, ale i ich powiązania z okolicznościami, które mają miejsce. Mówiąc o opisie należy mieć na względzie, że jest to tylko ujęcie statyczne.

Ankiety¹⁵ - to zbiór pytań mających dostarczyć informacji na interesujący badacza temat, ale niekoniecznie ankietowanego. Są one zebraniem cech badacza z subiektywnymi na ogół poglądami ankietowanego.

¹⁵ Ankiety, opis, obserwację opracowano na podstawie - Pytkowski W. *Organizacja badań ...*, dz. cyt., s. 84 n, 70 n, 72 n.

Schemat ankiety z reguły zawiera pytania ułożone przez badacza, który układając je, powinien kierować się następującymi wytycznymi:

a) ankieta nie może nudzić i być zbyt długa - pod groźbą nieuzywania odpowiedzi;

b) z tych samych powodów ani pytania, ani spodziewane odpowiedzi nie mogą być zbyt skomplikowane;

c) pytania alternatywne „tak” - „nie”, względnie proszące o podkreślenie jednego tekstu z już napisanych odpowiedzi są bardzo owocne, ale uzyskane informacje ograniczają wyniki badania jedynie do alternatywnych konstatacji;

d) nie należy stawiać pytań sugerujących ankietującego; treść powinna być taka, żeby badacz sam na ich podstawie kształtował swój pogląd;

e) każda ankieta powinna obejmować ściśle określoną grupę elementów wprowadzającą nie jednakowych, ale jednorodnych;

f) zestaw pytań powinien być tak ułożony i powiązany, ażeby pozwalał na samokontrolę danych;

g) dbać należy o atrakcyjność treści pytań pamiętając, że temat badań nas interesuje, ankietowanego przeważnie nudzi i dobrze jest, jeśli potrafimy go formą czy też treścią zainteresować;

h) niebezpieczeństwo ankiet na aktualne tematy powoduje często zbyt emocjonalny do nich stosunek wypełniającego - mamy wtedy do czynienia z całymi rozprawami;

i) gdy ankietowani zostali celowo zróżnicowani, to właściwy sąd może sobie badacz wyrobić przez porównanie odpowiedzi, ale wtedy należy umiejętnie dobierać ankietujących i warunki ich działalności.

Zespół wypełniający ankietę powinien być jak najstaranniej dobrane, pod kątem widzenia reprezentatywności odpowiedzi na interesu-

jący nas temat, ale zbyt często nie osiągamy zamierzonego celu. Powody są następujące:

- wypełniają ankietę ci, którzy chcą;
- wypełniają tak, jak chcą;
- przejawiają pewne tematy ze względów emocjonalnych;
- niewspółmiernie traktują poszczególne punkty ankiety, wyzywając się w tematach, które stanowią ich hobby;
- podawane cyfry są najczęściej bardziej wyrazem ich wyobraźni, aniżeli przedstawieniem faktów.

Wynik ankiety zależy od aktualności tematu, warunków gospodarczych, politycznych i socjalnych, od poziomu ankietowanych i układu prostego, a ciekawego samej ankiety.

Każda ankieta - szczególnie podająca cyfry - jest dodatkowym obciążeniem i nie jest związana z żadnymi konsekwencjami. Stąd liczby podaje się z pamięci, są one raczej wyrazem wyobraźni ankietującego na dany temat niż aktem.

Każde badanie naukowe opiera się albo na rozbiórce jakiegoś założonego przedmiotu czy pojęcia na części składowe, albo na łączeniu prostych pojęć, względnie prostych zdarzeń, celem osiągnięcia wyników złożonych. Stąd analiza i synteza są najogólniejszymi metodami przetwarzania materiału.

Analiza¹⁶ - to metoda badania naukowego polegająca na rozłożeniu badanego na części składowe i badaniu każdej części osobno lub na wykryciu składników, albo na myślowym rozczłonkowaniu przy pomocy logicznej abstrakcji.

Rozróżniamy analizę: elementarną (ma ona charakter opisowy i jest zabiegiem przygotowującym do analizy przyczynowej); przyczynową

¹⁶ Tamże, s. 112.

(rozkładanie przedmiotu badań na części składowe ze zwróceniem uwagi na związki między tymi składnikami); logiczną (rozkładanie złożonych przedmiotów badań na ich części składowe z uwzględnieniem ich stosunków logicznych).

Synteza¹⁷ - to metoda badania naukowego polegająca na łączeniu różnych pojęć w jedno i poszczególnych części w jedną całość.

Rozróżniamy syntezę: elementarną (jest odwróceniem analizy i ma podrzędne znaczenie); przyczynową (stwarza pomost między poprzednikiem a następnikiem). Każda synteza jest zsumowaniem doświadczeń.

W pisaniu pracy dyplomowej bardzo ważną rolę odgrywa właściwy dobór literatury. Nie wszystko bowiem, co ma związek z tematem, musi być przez dyplomanta zgłębione. Nad każdą pozycją trzeba się zastanowić, ale nie każdą trzeba czytać, a spośród czytanych - nie każda będzie warta dokładniejszego przyswojenia. W wielu dziedzinach literatura jest tak rozbudowana, że pełne jej opanowanie nie mieści się w możliwościach dyplomanta. Nie byłoby to zresztą celowe, m.in. dlatego, że wiele wątków i twierdzeń się powtarza.

Dyplomant piszący pracę dyplomową ma do dyspozycji:

- opracowania ogólne typu podręcznikowego z dyscypliny obejmującej badany temat, a także z dyscyplin pokrewnych;
- obszernie monograficzne opracowania książkowe poświęcone zagadnieniu, którego badany temat jest wycinkiem, albo sprawom z pogranicza tego zagadnienia i innych zagadnień;
- artykuły naukowe i publicystyczne poświęcone zagadnieniom badanego tematu lub z pogranicza tego zagadnienia;
- artykuły informacyjne, a przy niektórych pracach notatki prasowe.

¹⁷ Tamże, s. 113.

Piszac pracę dyplomową należy przestrzegać dwóch zasad:

a) zaczynać od opracowań ogólnych (a więc od podręczników, skryptów, monografii), a następnie na ich podstawie skierować uwagę ku opracowaniom specjalnym, dotyczącym problematyki opracowywanego tematu;

b) zaczynać od opracowań najnowszych, a po wcześniej wydane sięgać tylko wówczas, jeżeli przemawia za tym odmienny zakres przedmiotowy opracowania, albo przewidywana duża wartość dzieła.

Doboru literatury tematu student powinien dokonywać samodzielnie. Jest to jedno z zadań dydaktycznych pracy dyplomowej: zaprawić w poszukiwaniu opracowań odpowiednich do potrzeb.

7. TECHNIKA PISANIA I WYDANIA PRACY DYPLOMOWEJ

Do właściwego zadania - sformułowania wywodów na piśmie - przystępujemy wówczas, gdy mamy:

a) jasną koncepcję pracy ujętą w przedyskutowanym na seminarium szkicu;

b) przedyskutowany i przyjęty przez kierownika pracy plan przygotowania pracy oraz

c) nagromadzony (przynajmniej w dużej części) materiał.

Dla każdego piszącego jest to jeden z najtrudniejszych momentów, m.in. dlatego, że trzeba podjąć decyzję: od czego zacząć?

Zazwyczaj nasuwa się myśl, aby pisać „po kolei”, tj. zacząć od „Wstępu”, przejść kolejno wszystkie rozdziały i zamknąć całość „Zakończeniem”. W praktyce nie jest to droga najlepsza.

„Wstęp” będzie kiedyś „początkiem lektury” przyszłego czytelnika, ale obecnie stanowi końcowy etap pracy dyplomanta. We „Wstępie” bowiem mają się znaleźć dane ujawniające stopień naukowego wyrobienia dyplomanta - uwagi o celu opracowania, o konkretnych zadaniach jakie dyplomant postawił sobie i o metodach jakie zastosował. Ale ktośby informował czytelnika o próbach, które nie powiodły się, o źródłach, które okazały się nieprzydatne, o zamiarach, od których dyplomant odstąpił.

Przed ukończeniem pracy nie wie się więc jakimi doświadczeniami, zamiarami i przemyśleniami o charakterze najbardziej ogólnym będzie się chciało podzielić z czytelnikami. Dlatego „Wstęp” można ostatecznie zredagować dopiero na końcu, później nawet niż „Zakończenie”.

Nie znaczy to, aby go sobie nie naszkicować czy nawet napisać na próbę już w trakcie przygotowań. We wstępnej fazie pisania pracy nie należy tracić czasu na jego dokładne opracowanie¹⁸.

Rodzi się pytanie: czy zaczynać pisanie pracy dyplomowej od pierwszego rozdziału następującego po „Wstępie”? Jest wprawdzie taka zasada, że wszelki tok rozumowania prowadzi od stwierdzenia stanu rzeczy, poprzez ich analizę - do wniosków. Jednakże praktyka uczy, że rozdział pierwszy (po „Wstępie”) ma najczęściej charakter „podręcznikowy”, gdyż dyplomant, opierając się na podręcznikach i innych opracowaniach ogólnych, ma w nim dać dowód swego czytania, a zwłaszcza znajomości zagadnień ogólnych, w obrębie których mieści się problematyka jego tematu. Rozdział ten stanowi zatem tylko tło dla wywodów właściwych, zawiera natomiast niewiele elementów własnej inwencji autora.

Nie przesądzając o tym, w jakiej kolejności będzie się pisać inne fragmenty pracy, należy zacząć od opracowania takiego fragmentu (niekoniecznie całego rozdziału), który najbardziej wymaga wykazania umiejętności prowadzenia wyводу naukowego.

Powinien to być fragment niewielki, dobrze wyposażony w materiały i w pracy pisarskiej potraktowany tak, jakby na nim miała zakończyć się praca i jakby miał od razu pójść do recenzenta. Kolejne jego wersje powinny stać się przedmiotem postępowania seminaryjnego: konsultacji z kierownikiem pracy, dyskusji na seminarium dyplomowym.

Bardzo ważną rzeczą w pracy dyplomowej powinno być to, aby sformułowania w niej zawarte były zwarte. Należy używać tylko tyle

¹⁸ Świącicki M. *Jak studiować ...?*, dz. cyt., s. 195.

słów, ile wymaga oddanie myśli oraz unikać określeń wartościujących, jeżeli nie są niezbędne.

Obowiązuje ściśle przestrzeganie terminologii, a w razie wątpliwości należy sięgać do wydawnictw encyklopedycznych lub podręcznika. Podczas pisania pracy dyplomowej obowiązuje prawidłowy język, nie wolno robić błędów ortograficznych, styl powinien być prosty. Najbezpieczniejsze są zdania krótkie.

Niezbędną częścią pracy dyplomowej są przypisy. Jest ich pięć rodzajów¹⁹:

- przypis źródłowy zwykły;
- przypis źródłowy rozszerzony;
- przypis polemiczny;
- przypis dygresyjny;
- przypis odsyłający.

Przypis źródłowy zwykły wskazuje skąd pochodzi informacja lub pogląd wykorzystany przez autora. Brak takich przypisów dyskwalifikuje pracę dyplomową, gdyż stanowi dowód, że dyplomant nie opanował literatury przedmiotu i nie czerpał wiadomości ze sprawdzanych źródeł.

Przypis źródłowy rozszerzony zawiera, oprócz wskazania źródła, jeszcze cytate poglądów autora, albo ich szersze omówienie. Stosuje się go, gdy cytowane lub omawiane poglądy są tylko pośrednio związane z naszym rozumowaniem i zamieszczone w tekście rozbijałyby tok wywodów.

Przypisem polemicznym staje się przypis źródłowy rozszerzony, gdy dyplomant podejmie w nim polemikę z poglądami przytoczonymi (omówionymi).

¹⁹ Tamże, s. 202.

Przypis dygresyjny nie wiąże się z wykorzystaniem nagromadzonego materiału. Gdy na marginesie rozważań głównych nasuwają się dyplomantowi uwagi warte utrwalenia, które jednak umieszczone w tekście rozbiłyby tok wywodów (dygresje), właściwym dla nich miejscem jest przypis dygresyjny.

Przypis odsyłający nawiązuje do tego, co było już omówione poprzednio, albo odwrotnie - sygnalizuje we wcześniejszej części pracy jakąś sprawę, która będzie dalej szczegółowo rozpatrzona.

W pracy dyplomowej przypisy umieszcza się - według przyjętego klucza - na każdej stronie pod kreską, na końcu każdego rozdziału lub na końcu całej pracy. Numeracja może być odrębna na każdej stronie lub ciągła w ramach rozdziału (całej pracy).

Przykłady przypisów: nazwisko autora, inicjały imienia (imion), tytuł pracy. Po tytule opracowania pojawia się kropka. Miejsce wydania, wydawca, rok wydania, strona.

1) Zaczyński Wł. P. Poradnik autora prac seminaryjnych, dyplomowych i magisterskich. Warszawa Wyd. "Żak" 1995.

2) Tatarkiewiczowie T. i W. Wspomnienia. Warszawa PIW 1979, s. 176

3) Tamże, s. 178.

W przykładzie trzecim zapis „tamże” wskazuje na to, że cytat pochodzi z książki wskazanej w poprzednim przypisie (przypis 2).

Przy dalszych powtórzeniach mamy prawo do skróconego zapisu, w którym po nazwisku i inicjałach imion (imienia) podaje się pierwsze

słowa tytułu z wykropkowaniem pozostałej jego części i po przecinku wskazuje się na to, że książka była w naszym tekście cytowana przez następujący zapis: „dzieło cytowane”, s.n.²⁰.

4) Zaczyński Wł. P. *Poradnik ...*, dz. cyt., s.n.

s - oznacza stronę

n - oznacza strony np. 33 n - oznacza strony 33 i 34; gdy chodzi o więcej, dodaje się po liczbie strony „nn”).

Tekst ostateczny pracy dyplomowej (przy zachowaniu w pełni przepisów o tajemnicy wojskowej) zaaprobowany przez kierownika pracy (opatrzonej adnotacją „można drukować”) należy przygotować w dwóch egzemplarzach w terminie do 15 czerwca.

Koszty związane z technicznym wykonywaniem pracy ponosi dyplomant.

Maszynopis pracy powinien być pisany jednostronnie, na papierze formatu A-4, z podwójnym odstępem, tak aby na stronie znajdowało się 30 wierszy po ok. 60 znaków pisarskich (łącznie z odstępami) w wierszu. Należy zachować znormalizowane marginesy: górny ok. 25 mm, dolny ok. 15 mm, i lewy ok. 35-40 mm.

Rozdziały należy zaczynać od nowej strony. Przed tytułami mniejszych jednostek musi być zachowany podwójny odstęp. Wskazane jest także, aby poszczególne kwestie oddzielać podwójnym odstępem lub półtorakrotnym.

Tytuły należy uwydatniać graficznie, a akapity zaznaczać wyraźnie - zaczynać z wcięciem co najmniej pięciu uderzeń.

Przypisy należy umieszczać u dołu strony, oddzielając je od tekstu linią długości 10 uderzeń.

²⁰ Zaczyński Wł. P. *Poradnik ...*, dz. cyt., s. 37 n.

Tablice (schematy) mieszczące się na stronie normalnego formatu umieszcza się zawsze w tekście. Tablice większe umieszcza się w tekście, jeżeli są ściśle związane z tekstem (szczegółowo komentowane) i jeżeli nie są zbyt liczne. Jeżeli tablic jest tak dużo, że utrudniają oprawę i manipulowanie tekstem umieszcza się je jako załączniki. W odpowiednich zaś miejscach tekstu daje się odesłanie do właściwego załącznika.

Strony - także strony tablic (schematów, załączników) - muszą być ponumerowane kolejno. Strony tytułowej nie uwzględnia się w numeracji.

Objętość pracy dyplomowej powinna wynosić minimum 30 stron.

Praca dyplomowa powinna być oprawiona w sztywne okładki i pracę tą wykonuje Wydział Wydawniczy Oddziału Organizacji Studiów w trybie ustalonym przez szefa Oddziału Organizacji Studiów. Wzór okładki pracy dyplomowej - załącznik 5.

Pracę dyplomową podpisuje dyplomant i kierownik pracy dyplomowej (załącznik 6).

Dyplomant przed oddaniem pracy dyplomowej do recenzji powinien kierować się następującą zasadą:

Nim oddasz tekst do recenzji, przejrzyj go raz jeszcze po przerwie i popraw, gdy uznasz za potrzebne.

Błędy występujące w toku pisania pracy przedstawia załącznik 7.

8. SEMINARIA DYPLOMOWE

Seminaria dyplomowe mają charakter planowych przedsięwzięć i są prowadzone w formie ogólnych seminariów dyplomowych (metodologiczno-problemowych) oraz szczegółowych seminariów dyplomowych (dyskusyjno-konsultacyjnych)²¹.

Celem ogólnych seminariów dyplomowych jest przygotowanie dyplomantów pod względem metodycznym do napisania prac dyplomowych. Natomiast celem szczegółowych seminariów dyplomowych jest udzielenie na bieżąco pomocy dyplomantom oraz kontrola ich postępów w opracowywaniu prac.

W seminariach dyplomowych (ogólnych i szczegółowych) uczestniczą z zasady wszyscy dyplomanci. Pożądane jest także uczestnictwo kierowników prac.

Treścią ogólnych seminariów dyplomowych są zagadnienia z metodyki opracowania prac dyplomowych oraz interpretacja ustaleń zawartych w dokumentach normatywnych dotyczących prac dyplomowych.

Treścią szczegółowych seminariów prac dyplomowych są zagadnienia merytoryczne, wynikające z tematyki konkretnych prac dyplomowych. Zagadnienia te precyzują kierownicy katedr na podstawie propozycji kierowników prac i dyplomantów.

Ogólne seminaria prowadzi się w kilkunastoosobowych zespołach stosownie do form prac dyplomowych i prowadzą je nauczyciele akademicy z wydziałów akademii, a nadzór nad organizacją i przebiegiem sprawują komendanci wydziałów.

²¹ *Instrukcja opracowania....*, dz. cyt., s. 16.

Szczegółowe seminaria prowadzi się w kilkusobowych zespołach zgodnie z tematyką prac dyplomowych lub zawartych w nich problemów merytorycznych, a prowadzą je nauczyciele akademicy wyznaczeni spośród kierowników prac dyplomowych (kierownicy prac dyplomowych). Nadzór nad organizacją i przebiegiem tych seminariów sprawują komendanci wydziałów i kierownicy katedr (kierownicy samodzielnych zakładów) stosownie do tematyki prac dyplomowych.

9. OPINIA I RECENZJA PRACY DYPLOMOWEJ

Opinię o pracy dyplomowej opracowuje kierownik pracy i przedstawia w niej (załącznik 8):

- przygotowanie studenta w zakresie problematyki pracy dyplomowej oraz stopień uzasadnienia proponowanych decyzji, tez, twierdzeń, obliczeń itp.;
- umiejętności studenta w zakresie samodzielnej pracy i wykorzystania literatury fachowej, materiałów źródłowych i innych;
- metodyczną prawidłowość budowy pracy dyplomowej, poziom jej wykonania oraz jakość sporządzonych załączników (wykresów, schematów);
- ogólny wniosek dotyczący dopuszczenia studenta do obrony pracy dyplomowej.

Pracę dyplomową wraz z opinią i pierwszym egzemplarzem wytycznych przekazuje się do kancelarii wydziału akademii.

Każda praca dyplomowa jest recenzowana przez nauczyciela akademickiego, wyznaczonego zarządzeniem komendanta wydziału.

Zadaniem recenzenta jest wnikliwe zapoznanie się z treścią pracy, określenie jej wartości merytorycznej i metodologicznej oraz sporządzenie obiektywnej i wszechstronnej recenzji, która powinna zawierać (załącznik 9):

- ocenę wartości pracy dyplomowej, w tym: zgodność jej treści z tematem, stopień naświetlenia poszczególnych zagadnień ujętych w wytycznych do opracowania pracy, najslabiej opracowane zagadnienia, nowe tezy wysunięte w pracy i stopień ich uzasadnienia;
- zagadnienia wymagające szczegółowego naświetlenia w czasie egzaminu dyplomowego;

- przydatność pracy dyplomowej w procesie szkolenia oficerów sztabu i wojsk;

- inne zagadnienia i wnioski wynikające z pracy dyplomowej;

- ogólną ocenę pracy dyplomowej i krótkie jej uzasadnienie (należy podać, czy pracę dyplomową ocenia się pozytywnie czy negatywnie, bez podania konkretnej oceny).

Recenzję przekazuje się do kancelarii wydziału i dołącza do pracy dyplomowej. Z treścią recenzji dyplomant zapoznaje się osobiście nie później niż 5 dni przed egzaminem dyplomowym.

10. EGZAMIN DYPLOMOWY

Egzamin dyplomowy odbywa się przed komisją powołaną zarządzeniem komendanta akademii, w ustalonym przez niego terminie. Warunkiem dopuszczenia do egzaminu dyplomowego jest uzyskanie absolutorium (ważne dwa lata) - zaliczenie wszystkich semestrów - oraz pozytywnej opinii i recenzji pracy dyplomowej. Udzielenie absolutorium stwierdza się w rozkazie komendanta wydziału na podstawie uchwały rady wydziału.

Jeżeli recenzent oceni pracę negatywnie, to o dopuszczeniu do egzaminu dyplomowego decyduje komendant wydziału, który może zasięgnąć opinii drugiego recenzenta.

W egzaminie dyplomowym uczestniczy kierownik pracy i recenzent, a ponadto mogą brać udział nauczyciele i studenci zainteresowani problematyką pracy.

Podczas egzaminu dyplomowego, dyplomant powinien obronić pracę dyplomową i wykazać się znajomością wiedzy zgodnie z programem nauczania danego kierunku studiów.

Egzamin dyplomowy obejmuje następujące etapy:

- wystąpienie przewodniczącego komisji egzaminacyjnej, który stwierdza spełnienie przez dyplomanta warunków formalnych (absolutorium, praca dyplomowa, opinia i recenzja) umożliwiających przystąpienie do egzaminu;

- referat dyplomanta (autoreferat);
- pytania członków komisji;
- odpowiedzi dyplomanta;
- ewentualne wystąpienie recenzenta i kierownika pracy;
- ewentualne wystąpienia innych uczestników egzaminu;

- wystąpienie końcowe dyplomanta;
- ogłoszenie wyników.

Bardzo ważną rolę w toku egzaminu dyplomowego odgrywa autoreferat. Nie może i nie powinien być on streszczeniem pracy. Powinien udzielić komisji egzaminacyjnej maksimum informacji o pracy i jednocześnie wykazać się znajomością danej dziedziny przez dyplomanta.

Najwygodniej będzie, gdy dyplomant będzie posiłkował się następującym schematem autoreferatu:

- temat i potrzeba jego opracowania;
- cel i zakres opracowania tematu;
- układ i treści pracy oraz jej użyteczność;
- wnioski.

Na wygłoszenie autoreferatu dyplomantowi należy przeznaczyć ok. 20-25 minut.

W autoreferacie lub w dalszej części egzaminu dyplomowego dyplomant powinien odpowiedzieć na pytania (zarzuty i wątpliwości) recenzenta.

Uzasadniając rozwiązania poszczególnych problemów dyplomant w autoreferacie i w odpowiedzi na zadane mu pytania może posługiwać się materiałami poglądowymi.

Pytania zadawane dyplomantowi przez członków komisji egzaminacyjnej mają na celu wyjaśnienie niektórych zagadnień, wynikających z treści pracy i autoreferatu oraz sprawdzenie znajomości przez dyplomanta wiedzy zgodnie z programem studiów.

Czas na przygotowanie się dyplomanta do odpowiedzi wyznacza przewodniczący komisji egzaminacyjnej (ok. 20-25 minut). Podczas przygotowywania się do odpowiedzi dyplomant nie może korzystać z materiałów źródłowych i notatek oraz nikt nie może mu pomagać.

W toku udzielania przez dyplomanta odpowiedzi na zadane pytania członkowie komisji egzaminacyjnej i recenzent mogą żądać dodatkowych wyjaśnień i uzupełnień oraz zadawać inne pytania związane z pracą i kierunkiem studiów.

Recenzent w swoim wystąpieniu ustosunkowuje się do odpowiedzi dyplomanta na pytania, zarzuty i wątpliwości zawarte w recenzji, natomiast kierownik pracy w swoim wystąpieniu może przedstawić komisji dodatkowe informacje o dyplomancie i jego pracy.

Oficerowie, biorący udział w egzaminie dyplomowym, mogą wyrazić opinię o rozwiązaniach przedstawionych przez dyplomanta w pracy i w trakcie egzaminu dyplomowego, zaś dyplomant w wystąpieniu końcowym może ustosunkować się do wystąpień swoich przedmówców.

Oceny odpowiedzi dyplomanta, ocenę pracy dyplomowej i wynik egzaminu dyplomowego ustala komisja egzaminacyjna na posiedzeniu zamkniętym. Uczestniczyć w nim może recenzent i kierownik pracy. Oceny i wynik egzaminu podaje się do wiadomości dyplomanta bezpośrednio po posiedzeniu komisji egzaminacyjnej.

Z przebiegu egzaminu dyplomowego sporządza się protokół (załącznik 10) - oddzielnie dla każdego dyplomanta - który podpisują przewodniczący i członkowie komisji egzaminacyjnej.

* * *

Pierwsze egzemplarze prac dyplomowych przechowywane są w Pracowni Zbiorów Archiwalnych Biblioteki Głównej Akademii, natomiast drugi egzemplarz pracy dyplomowej przekazuje się dyplomanto-

wi (praca jawna) lub przesyła do jednostki (instytucji), do której absolwent został skierowany (praca niejawna). Wysyłkę prac niejawnych organizują kierownicy kancelarii wydziałów na podstawie zapotrzebowania zgłoszonego przez ich autorów.

Jeżeli absolwent (dyplomant) w ciągu trzech miesięcy nie zgłosi zapotrzebowania na drugi egzemplarz pracy, to egzemplarz ten podlega zniszczeniu.

Pracę dyplomową lub jej część można publikować poza akademią wyłącznie za zgodą autora.

Po zakończeniu egzaminów dyplomowych dyrektor Biblioteki Głównej opracowuje informator o tematyce i rodzajach prac dyplomowych i przesyła do zainteresowanych dowództw rodzajów sił zbrojnych, IC MON i OW w celu ewentualnego wykorzystania prac w szkoleniu sztabów i wojsk.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione opracowanie nie jest receptą na uniknięcie trudności, jakie są i mogą być udziałem dyplomanta w toku pisania pracy.

Rozmiar pracy dyplomowej powinny kształtować:

- czas, którym się rozporządza;
- dostępność materiałów;
- zdolność dyplomanta.

Pracę dyplomową - w formie referatu - powinna charakteryzować sprawność transmisji między piszącym a czytającym. Powinna być ona wynikiem procesu twórczego, polegającego na rozwiązywaniu problemów teoretycznych bądź praktycznych.

Proces ten można scharakteryzować w sposób następujący²²:

- rozpoczyna się on wraz z pojawieniem się problemu, którym może być przeszkoda bądź trudność wymagająca przezwyciężenia za pośrednictwem określonej działalności badawczej czy też jakaś potrzeba, którą można zaspokoić czyn twórczy;

- drugą cechą procesu twórczego jest samodzielne dochodzenie do wiedzy zarówno zdobywanej z odpowiednich źródeł w toku formowania problemu, rozwiązywania go i ostatecznej weryfikacji, jak i tej, która jest samym rozwiązaniem problemu;

- proces twórczy przyjmuje postać aktywności badawczej, która pojawia się w określonej sytuacji i zmusza podmiot do stawiania pytań, problemów, do sformułowania hipotez oraz weryfikowania ich poprzez operacje umysłowe i praktyczne;

- rezultatem procesu twórczego jest powstanie określonego dzieła.

²² Okoń W. *Elementy dydaktyki szkoły wyższej*. Warszawa PWN 1973, s. 334.

Tak więc punktem wyjścia procesu twórczego, który ma doprowadzić do napisania dobrej pracy dyplomowej, jest pojawienie się w świadomości studenta (dyplomanta) określonego problemu.

BIBLIOGRAFIA

1. Grzechowiak St. *Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych*. Gniezno Prymasowskie Wydawnictwo GAU-DENTINUM 1995.
2. *Instrukcja opracowania prac dyplomowych*. Warszawa AON 1994.
3. *Metodyka kształcenia w Akademii Obrony Narodowej*. Warszawa AON 1995.
4. Okoń W. *Elementy dydaktyki szkoły wyższej*. PWN Warszawa 1973, s. 334.
5. Pytkowski W. *Organizacja badań i ocena prac naukowych*. Warszawa PWN 1981.
6. *Regulamin studiów w Akademii Obrony Narodowej*. Warszawa AON 1992.
7. Świącicki M. *Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?* Warszawa PWN 1971.
8. Zaczyński W.P. *Poradnik autora prac seminaryjnych, dyplomowych i magisterskich*. Warszawa Wyd. „Żak” 1995.

**WYCIĄG Z REGULAMINU STUDIÓW
W AKADEMII OBRONY NARODOWEJ
WYD. AON, 1992 r.**

Rozdział 2. Studia dyplomowe

7. Praca dyplomowa

§ 18

1. Tematy prac dyplomowych ustalają kierownicy katedr, opiniuje je rada wydziału, a zatwierdza komendant wydziału.

2. W drugim semestrze komendant wydziału przydziela studentom tematy prac dyplomowych.

3. Pracę dyplomową wykonuje student pod kierunkiem upoważnionego nauczyciela akademickiego, którego wyznacza komendant wydziału.

4. Praca dyplomowa może być włączona w program prac naukowo-badawczych wydziału.

5. Pracę dyplomową składa się w dwóch egzemplarzach w terminie do 15 czerwca. Jeden egzemplarz jest przechowywany w Bibliotece Głównej, drugi (jawny) - przekazuje się studentowi. Na pracy dyplomowej składa podpis kierownik pracy i student.

6. Studentowi wyznacza się czas na wykonanie pracy dyplomowej zgodnie z planem studiów. W uzasadnionych wypadkach zapewnia się

mu do dwóch wyjazdów służbowych (na koszt studenta) do jednostek (instytucji) wojskowych w celu zebrania niezbędnych materiałów.

7. Oceny pracy dyplomowej dokonuje kierujący pracą oraz jeden recenzent. W wypadku negatywnej oceny pracy przez recenzenta o dopuszczeniu do egzaminu dyplomowego decyduje komendant wydziału, który może zasięgnąć opinii drugiego recenzenta.

8. Opinię recenzenta udostępnia się studentowi nie później niż 5 dni przed egzaminem dyplomowym.

§ 19

1. Student, który nie złożył pracy dyplomowej w ustalonym terminie, nie może być dopuszczony do egzaminu dyplomowego.

2. Koszty związane z technicznym wykonaniem pracy dyplomowej ponosi student.

8. Egzamin dyplomowy

§ 20

1. Warunkiem dopuszczenia do egzaminu dyplomowego jest uzyskanie absolutorium (zaliczenie wszystkich semestrów) oraz pozytywnej opinii o pracy dyplomowej (upoważnionego nauczyciela akademickiego pod kierunkiem którego wykonywana była praca oraz recenzenta). Absolutorium ważne jest dwa lata.

2. Udzielenie absolutorium stwierdza się w rozkazie komendanta wydziału na podstawie uchwały rady wydziału.

3. Egzamin dyplomowy odbywa się przed komisją powołaną przez komendanta akademii.

4. Wyniki egzaminu podaje się wg skali ocen określonej w § 14 pkt 1.

5. Z egzaminu dyplomowego sporządza się protokół oddzielnie dla każdego studenta.

§ 21

1. Student, który nie przystąpił do egzaminu dyplomowego z powodu choroby lub innych ważnych przyczyn, może - za zgodą komendanta akademii - zdawać go w następnym roku akademickim.

2. Student, o którym mowa w pkt. 1 zostaje skierowany na stanowisko służbowe poza akademią.

3. Jeżeli w kolejno wyznaczonym terminie praca dyplomowa nie zostanie złożona, student traci prawo przystąpienia do egzaminu dyplomowego.

4. Jeżeli student nie zdał egzaminu dyplomowego, otrzymuje zaświadczenie o ukończeniu studiów.

5. Egzamin dyplomowy jest egzaminem ustnym.

6. Podczas egzaminu dyplomowego dyplomant powinien obronić pracę dyplomową i wykazać się znajomością podstawowej wiedzy, zgodnie z programem nauczania danego kierunku studiów.

5. Zasady wystawiania ocen

§ 14

1. Do oceny wiedzy i umiejętności studentów stosuje się następującą skalę ocen* :

1. „bardzo dobrze” (bdb),
2. „dobrze” (db),
3. „dostatecznie” (dost),
4. „niedostatecznie” (ndst)

* Ocena: 5.00 wynika ze średniej arytmetycznej od 4.51 do 5.00,
4.00 wynika ze średniej arytmetycznej od 3.51 do 4.50,
3.00 wynika ze średniej arytmetycznej od 3.00 do 3.50,
2.00 wynika ze średniej arytmetycznej od 2.99.

Warszawa, dnia 19 r.

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

.....
(wydział - katedra)

Egz. Nr

WYTYCZNE
do opracowania pracy dyplomowej

.....
(stopień, imię i nazwisko studenta)

.....
(wydział - kierunek studiów)

1. Temat i rodzaj pracy dyplomowej:

2. Cel pracy dyplomowej:

3. Założenia wstępne do opracowania pracy dyplomowej:

4. Dokumentacja, jaką student powinien przedstawić w pracy dyplomowej:

5. Termin przedstawienia gotowej pracy dyplomowej do druku:

.....

6. Kierownik pracy dyplomowej:

.....

(stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe)

KIEROWNIK KATEDRY

.....

(stopień, imię i nazwisko)

P L A N
OPRACOWANIA PRACY DYPLOMOWEJ
 (wariant)

1.
 (stopień, imię i nazwisko)
2.
 (wydział, kierunek studiów)
3.
 (temat i forma pracy)

Lp.	Przedsięwzięcia	Termin realizacji											Uwagi
		IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

.....
 Stopień, imię i nazwisko
 (podpis)

PLAN
OPRACOWANIA PRACY DYPLOMOWEJ
(wariant)

1.
(stopień, imię i nazwisko)

2.
(wydział, kierunek studiów)

3.
(temat i forma pracy)

Lp.	Przedsięwzięcia	Termin realizacji	Uwagi
1	2	3	4

.....
Stopień, imię i nazwisko
(podpis)

Załącznik 5

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ

Klauzula tajności

Egz. nr

P R A C A D Y P L O M O W A

.....
(stopień, imię i nazwisko studenta)

.....
(temat pracy dyplomowej - dużymi literami)

.....
(rodzaj pracy dyplomowej - małymi literami)

WARSZAWA

19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ

Klauzula tajności

Egz. nr

PRACA DYPLOMOWA

.....
(temat pracy dyplomowej - dużymi literami)

.....
(rodzaj pracy dyplomowej - małymi literami)

OPRACOWAŁ

KIEROWNIK PRACY

.....
(stopień, imię i nazwisko)

.....
(stopień, imię i nazwisko)

WARSZAWA

19

BŁĘDY WYSTĘPUJĄCE W TOKU PISANIA PRACY
(wg Trelease'a)*

A. Błędy pod względem niedokładności:

- błędne twierdzenie lub przesadne wyolbrzymianie znaczenia poszczególnych faktów;
- błędne przedstawianie, spowodowane pominięciem faktów;
- omyłki danych źródłowych w określaniu lub cytowaniu źródeł;
- przytaczanie błędnych lub niewystarczających dowodów w celu uzasadnienia głoszonych wniosków;
- przytaczanie obliczeń matematycznych, które nie zostały w pełni sprawdzone i na których nie można polegać;
- nierozróżnianie pojedynczego faktu od jakiegoś poglądu naukowego dotyczącego całego zbioru;
- sprzeczności i niezgodności w tekście.

B. Błędy pod względem niedostateczności przedstawiania:

- pomijanie ważnych szczegółów;
- wadliwa kolejność podrozdziałów i akapitów;
- włączanie materiałów do niewłaściwych podrozdziałów lub akapitów;
- niedostateczne rozwinięcie myśli w poszczególnych podrozdziałach i akapitach;
- pomijanie „tytulików” na początku poszczególnych podrozdziałów;

* Pytkowski W. *Organizacja badań ...*, dz.cyt., s. 250 n.

- niezręczne rozpoczęcie poszczególnego podrozdziału lub akapitu;
- włączanie szczegółów zbędnych lub nieistotnych;
- używanie zwrotów ciężkich lub utrudniających czytanie;
- nieodróżnianie rzeczy nowych od już znanych;
- nietrafne uwydatnianie myśli przy interpretacji i wnioskach.

C. Błędy wypowiedzi i stylu:

- wydłużone zbytnio zdania i zawiła składnia;
- użycie na początku zdania słów „mdłych” lub bez znaczenia;
- brak jasności w budowie zdań, które trzeba wielokrotnie odczytywać, aby zrozumieć intencję autora;
- zbyt długie i skomplikowane fragmenty lub zbyt krótkie;
- gadulstwo i błąkanie się^{*};
- posługiwanie się ogólnikami zamiast terminów ścisłych;
- ciężki, mętny lub niezdamny sposób wyrażania się;
- zbędne powtarzanie tych samych wyrażen i słów;
- opuszczanie wyrażen wskazujących na istniejący związek myślowy, szczególnie w zdaniach krótkich;
- niepotrzebne słownictwo fachowe lub zbyt duża ilość słów obcych w jednym zdaniu.

^{*} Lincoln przemawiał w Gettysburgu osiem minut i każde słowo weszło do konstytucji USA, a deputowany Everet na jego pogrzebie przemawiał dwie godziny, a historia odnotowała jedynie fakt, że przemawiał - tamże s. 251.

OPINIA O PRACY DYPLOMOWEJ

1. Temat pracy dyplomowej
-
-
2.
- (stopień, imię i nazwisko dyplomanta)

W opinii o pracy dyplomowej należy przedstawić:

- a) Przygotowanie studenta w zakresie problematyki pracy dyplomowej oraz stopień uzasadnienia proponowanych decyzji, tez, twierdzeń, obliczeń, itp.
- b) Umiejętności studenta w zakresie samodzielnej pracy i wykorzystania literatury fachowej, materiałów źródłowych i innych.
- c) Metodyczną prawidłowość budowy pracy dyplomowej, poziom jej wykonania oraz jakość sporządzonych załączników (wykresów, schematów).
- d) Ogólny wniosek dotyczący dopuszczenia studenta do obrony pracy dyplomowej.

TREŚĆ OPINII

KIEROWNIK PRACY DYPLOMOWEJ

.....

(stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe)

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Warszawa, dnia 19 r.

Egz. nr

RECENZJA PRACY DYPLOMOWEJ

1. Temat pracy dyplomowej

.....

.....

2.

(stopień, imię i nazwisko dyplomanta)

W recenzji pracy dyplomowej należy przedstawić:

a) Ocenę wartości pracy dyplomowej;

- czy praca została napisana zgodnie z tematem;

- stopień naświetlenia poszczególnych zagadnień ujętych w pisemnych wytycznych do opracowania pracy dyplomowej;

- najslabiej opracowane zagadnienia;

- nowe tezy wysunięte w pracy dyplomowej i stopień ich uzasadnienia.

b) Zagadnienia wymagające szczegółowego naświetlenia w czasie egzaminu dyplomowego.

c) Przydatność pracy dyplomowej w procesie szkolenia oficerów sztabu i wojsk.

d) Inne zagadnienia i wnioski wynikające z pracy dyplomowej.

e) Ogólną ocenę pracy dyplomowej i krótkie jej uzasadnienie *.

TREŚĆ RECENZJI

RECENZENT PRACY DYPLOMOWEJ

.....
(stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe)

* Należy podać, czy pracę dyplomową ocenia się pozytywnie czy negatywnie, bez podawania konkretnej oceny.

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Warszawa, dnia 19 r.

.....
(wydział)

PROTOKÓŁ KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

.....syn

(stopień, imię i nazwisko)

urodzony dnia 19 r. w m.

student Wydziału

kierunek

Nr indeksu zdawał egzamin

przed komisją egzaminacyjną w składzie:

Przewodniczący:

Członkowie:

.....

.....

.....

.....

Komisji przedstawiono następujące dokumenty:

1. Pracę dyplomową na temat:

.....

.....

2. Opinię o pracy dyplomowej.

3. Recenzję pracy dyplomowej.

4. Wytyczne do opracowania pracy dyplomowej.

5. Indeks studenta.

